

УДК : 321.7:364

Панасюк В. А., ДВНЗ «КТЕК» НТУ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУДОВИ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті аналізується внутрішня політика РФ в період президентства і прем'єрства Путіна, розглядаються позитивні та негативні явища наслідків трансформаційних процесів в Росії.

Росія епохи В. Путіна, модернізаційні та політико-економічні перетворення цього часу є однією з центральних тем зарубіжних ЗМІ. Західна Європа називає правління російського лідера авторитаризмом. Стан свободи слова і прав людини в Росії періодично стають предметом розгляду ЄС. Наскільки об'єктивною в цьому звинуваченні є відповідальність В. Путіна за відсутність зрілої демократії в державі і є основним предметом аналізу у даній статті. Вивченням цієї теми займалися Н. Кононенко, О. Криштановська, Б. Макаренко та ін. [3; 5; 7].

Метою статті є: дослідження внутрішньої політики у періоди президентства і прем'єрства В. Путіна.

Наукові завдання полягають в наступному:

- охарактеризувати реформування центральних і регіональних політичних інститутів влади;
- проаналізувати складність політичної трансформації в умовах етноконфесійного поліцентризму громадян РФ;
- з'ясувати результати реформаторської діяльності для народу й її лідера та перспективи подальшого розвитку РФ.

26 березня 2000 р. на дострокових Президентських виборах РФ переміг провладний кандидат В. Путін. Новобраний Президент приклав максимальні зусилля в централізації державного апарата. За сприянням В. Путіна на законодавчому рівні реформувались органи центральної і регіональної влади. Держава була поділена на сім федеральних округів, які очолили люди з команди Президента. Головною метою даних реформ стало зміцнення національних інститутів влади. Відповідно до законодавчих змін губернатори та спікери регіональної влади перестали засідати у Раді Федерації і замінювались делегованими від них представниками. Кожен суб'єкт федерації зобов'язувався надіслати в центральний парламент двох представників. Відповідно до закону, регіональний парламент шляхом голосування обирає свого кандидата у верхню палату Федеральних

Зборів, у той час, коли представник виконавчої влади призначався у Раду Федерації губернатором. Подібні виборчі зміни були вигідні провладній еліті. Так центральна влада розширила свої повноваження на суб'єкти федерації. Адже неформально отримала всі можливості втручатися у виборчий процес відбору кандидатів регіональної влади у верхню палату Федеральних Зборів. До того ж самі суб'єкти федерації започаткували процес попереднього узгодження кандидатів у федеральний парламент із центральною владою. На цьому реформаційні процеси по щодо централізації влади не закінчились. Кремль створив штат працівників, що їхали в регіони слідкувати за місцевою елітою. Так, в термінології російської бюрократії з'явилися повноважні представники (повпреди) та інспектори. Вони слідкувала за реалізацією президентських вказівок в регіонах. Обов'язки повпредів та інспекторів були безмежні [3]. За своєю функцією ці повпреди та інспектори нагадували царських фіскалів. Громадяни регіонів перестали обирати губернаторів. Формування інституту губернаторів передали у регіональні парламенти. Всі кандидатури губернаторів попередньо узгоджувались в кабінеті Президента. Були прийняті поправки до виборчого законодавства. На федеральному рівні вибори стали пропорційними. На регіональному виборча система залишилась змішаною. Підвищувався прохідний бар'єр для партій в нижню палату Федеральних Зборів з 5 до 7 %. Приблизно до 2 млн. \$. піднялася виборча застава. Заборонялися виборчі блоки. Зросла чисельна кількість членів партії для її реєстрації. Опозиційні партії знімались з виборів із-за суто дрібних порушень. Намагаючись запобігти можливому бойкоту виборів, влада відмінила пункт про мінімальну явку виборців та ліквідувала графу «проти всіх». З юридичної точки зору, жодна із виборчих змін не містить протиправного характеру. Однак ці зміни були своєрідною політтехнологічною моделлю влади, спрямованою на обмеження політичної боротьби опозиційних партій [5; 10]. Оточення Президента створило правову базу, що дозволила їм поставити парламент під власний контроль. Реформувалася і судова система держави. Для новопризначених федеральних суддів вводились обмеження в термінах їх перебування на даній посаді. Право затвердження суддів упродовж усього їх життя було вилучено із судової колегії і стало прерогативою Президента. Всі ці зміни значно посилили виконавчу владу у законодавчій і судовій системі [10].

Оточення В. Путіна ініціювало прийняття закону про місцеве самоуправління. Одним із важливих пунктів даного закону стала можливість запроваджувати в містах посаду сіті-менеджера. Сіті-менеджер – це найнятий професіонал в галузі управління владою

місцевого самоуправління. Фактично сіті-менеджер стає головою мерії, а мер обирається із складу думи і стає її головою. Ключовою умовою даного закону є відмова муніципального самоуправління від прямих виборів мера. Двовладдя в регіонах місцевих і державних органів управління провокує конфлікти між ними у відстоюванні державних, місцевих та особистих інтересів. Неформально вагомий вплив на вибори сіті-менеджера отримав губернатор [6]. Можна припустити, що політичний інститут сіті-менеджерів є однією із спроб підпорядкування місцевої влади Кремлю. Завдяки прийнятому владою закону по протидії екстремістської діяльності правоохоронні структури отримали додаткові можливості контролювати громадські організації. На законодавчому рівні була ліквідована можливість шляхом референдуму оголосити імпічмент Президенту, ініціювати відставку губернаторів. Заборонялось виносити на референдум питання щодо формування бюджету і статусу суб'єкту федерації. Введення надзвичайного стану в державі чи в окремому регіоні автоматично ліквідувало уже призначений референдум. Законом про масові заходи територіально обмежувались громадські акції протестів. Заборонялись мітинги біля органів влади та небезпечних об'єктів. Закон про неурядові організації розширив можливості контролю силових структур над іноземними організаціями. Закон регулює насамперед організації, що контролюють рівень прав і свобод в Росії. Законом обмежено кількість відділень даних організацій та розміри їх фінансування. Збільшився розмір адміністративних штрафів за несанкціоновані мітинги. Наступні закони про наклеп та Інтернет не додали владі авторитету. Непомірні штрафи за наклеп і дозвіл влади правоохоронним структурам блокувати Інтернет ресурси, правозахисники вважають тиском на свободу слова. Кримінальні справи М. Ходорковського, Б. Березовського і медіа-магната В. Гусинського за кордоном назвали політичними [10].

Державні реформи, арешти опозиціонерів та ситуація з правами людини в Росії стали предметом розгляду ряду міжнародних структур. Офіційний Кремль відповів, що антиросійські заяви ЄС стосовно авторитарного правління та переслідування опозиції в Росії є надуманими.

Феноменальними видаються для Європейського співтовариства рейтинги В. Путіна в Росії. Незважаючи на авторитарний стиль правління, Президент протягом останніх дванадцяти років залишається лідером свого народу. Доказом цьому є соціологічні дані «Левада-Центру» і результати трьох президентських виборчих перегонів. Наприклад, соціопитування «Левада-Центру» у президентських

виборах 2012 р. прогнозували В. Путіну 66 % голосів виборців. За даними ЦВК Росії, В. Путін отримав 63,60 %, ставши переможцем виборів. Головний опонент В. Путіна Г. Зюганов набрав лише 17,18 %. «Левада-Центр» прогнозувала лідеру комуністів 14-15 % [8; 11].

Отже, дані «Левада-Центру» не перевищують похибку допустимих 4 %, що вказує на достовірність досліджень.

Секрет політичної формули успіху авторитарного діючого Президента РФ приховується, напевне, в політичній культурі народу. Російське суспільство ніколи не знало демократії. Євразійська модель управління в умовах плюралістичного за етноконфесійним складом населення була вимогою часу. Імперіалістичні прагнення субелітних угруповань зміцнювали інституційну модель абсолютної монархії. Війна вимагала економічних ресурсів з регіонів для розширення і утримання державних володінь. Тому керівництво країною здійснювалося шляхом жорсткої централізації влади. Спроба Олександра II демократизувати російське суспільство потерпіла крах. Нерозуміння значною частиною суспільства значення цих реформ, що були порятунком імперії, призвело до вбивства царя. Загибель царя спровокувало панічні настрої в суспільстві і поспішне згорання реформ. Нездатність його наступників завершити розпочаті реформи призвели до лютневої революції. Бездіяльність тимчасового уряду перед наростаючою загрозою більшовизму закінчилось жовтневим переворотом і початком громадянської війни. Люмпенізовані маси селян і робітників стали головною опорою диктатури більшовиків в побудові тоталітарної моделі радянської держави.

Розпад СРСР став складним випробуванням на шляху політичної трансформації для пострадянських республік. Не уникла цієї участі і Росія. Різкий розрив зв'язків із союзними республіками спровокував гостру політичну кризу і економічний колапс в державі. Знищення планової економіки та перехід на ринкові відносини засвідчило про зародження нової епохи. Непідготовленість законодавчої бази до нових політико-економічних реалій стало серйозною проблемою подальшого розвитку Росії. Приватизація підприємств досить часто проводилась із серйозними порушеннями. Представники влади приватизаційними методами розпочали перерозподіл державного капіталу. Оновлення політичної еліти відбувалось хаотично. Ключовим фігурантом політичних процесів стала пострадянська номенклатура. Поступово у владу увійшла новостворена бізнес-еліта. Інтелігентні кола, не маючи ні належного авторитету в суспільстві, ні фінансів, виявились нездатними боротися за владу. Поодинокі випадки проход-

ження інтелігенції у владні коридори не могли перетворити її у сталу політичну групу. Згодом вони взагалі зійшли з політичної арени.

Таким чином, провладні групи та бізнес-угруповання, доповнюючи одне одного, лобіюючи власні інтереси, почали відігравати ключову роль в Росії.

Формування потужних субелітних угруповань не могло відбутися без боротьби за капітал і владу. Доказом цього стали путч ДКНС, збройний конфлікт Президента і Парламенту та чеченський сепаратизм. Всі ці події дестабілізували національні органи управління. Президент Б. Єльцин виконував роль політичного арбітра між різними олігархічними кланами, щоб стабілізувати ситуацію в країні. Серйозні проблеми із здоров'ям самого Президента створило додаткові проблеми на шляху оздоровлення держави. Вихід із даної ситуації знайшов сам Б. Єльцин, склавши із себе президентські повноваження.

В. Путін випускник елітних вишів: юридичного факультету ЛДУ, Московської Вищої школи КДБ № 1 і Краснознаменівського інституту ім. Ю. Андропова. Він впевнено зайняв найвищу державну посаду, вигравши в першому турі виборчих перегонів. В. Путін не був «новачком» у політиці. В. Путін із 1990 р розпочинає політичну кар'єру в мерії Пітера. З 1990 по 2000 рр. майбутній Президент, поступово змінюючи одну посаду іншою, підвищує свій політичний статус та набирається необхідного досвіду державного управління. Важливою сторінкою його біографії є робота в органах КДБ. Фактично В. Путін рекрутувався в політичне середовище із ФСБ. Тривала робота в спецслужбі дозволила йому забезпечити собі необхідну підтримку колег по ФСБ і стати її директором. На цій посаді В. Путін отримав доступ до державної таємниці і можливість контролювати та впливати на боротьбу за владу кримінально-олігархічних політичних кланів Росії. Він став помітною фігурою на політичному олімпі. Навколо нього почали згуртовуватись представники різних субелітних угруповань [1]. Саме такий кандидат на посаду Президента потрібен був російському народу. І він з'явився в образі В. Путіна. В суспільстві твердо вселилась думка, що лише колишній керівник спецслужб здатний стабілізувати ситуацію в державі. Складно навіть повірити в те, що росіяни могли бачити в колишньому керівнику ФСБ демократа. Дестабілізаційні процеси в державі, низька політико-правова культура, пам'ять про революцію, громадянську війну на підсвідомому рівні здійснювали вибір народу в бік авторитарного керівництва. Складається враження, що російське суспільство, переживши 90-ті роки, стояло перед вибором хаосу і диктатури. Обравши В. Путіна, Росія зробила свій вибір в напрямку Євразійської моделі політичного розвитку.

Таким чином, В. Путін, сформувавши власну команду, став єдиним претендентом на посаду Президента від влади і народу. Його прихід в крісло Президента був ніби запрограмований політичним розвитком самої Росії.

Не заперечуючи особистих амбіцій В. Путіна, слід зазначити, що в його внутрішній політиці існував тверезий прагматизм. Проводячи політику централізації влади, Президент запобіг двом важливим деструктивним чинникам. В політичній сфері зупинив цілком ймовірний розвиток ланцюгової реакції чеченського сепаратизму в національних окраїнах суб'єктів федерації, що розпочався з «параду суверенітетів» Б. Єльцина. В економічній діяльності, завдяки політичним реформам, спрямував всі прибутки регіонів в державну скарбницю. Відтік регіональних фінансів в «центр» послабив економічну самостійність регіонів. Мобілізація ресурсів створила можливості для широкомасштабної модернізації промислової сфери. Обсяг іноземних інвестицій в Росії зріс з 11 млрд. дол. в 2000 р. до 55 млрд. дол. – у 2006 р. Скоротилася кількість населення, що живе за межею бідності з 29 % – у 2000 р. до 18 % – у 2004 р. [7, с. 256].

Отже, адміністрація Президента В. Путіна здійснила перші кроки на шляху політичної модернізації Росії. Країна вийшла із тривалої політико-економічної кризи.

Прийняття парламентом закону про екстремістську діяльність викликало неоднозначне ставлення в суспільстві. Окремі його положення дійсно вказують на обмеження громадськості впливати на політичні процеси в державі та ініціювати відставку високих посадовців. Однак тяжіння регіонів до сепаратизму змусило владу заборонити громадянам визначати статус суб'єктів федерації та формувати бюджетну політику.

Слід зауважити, що визначати статус суб'єктів федеративних держав заборонено в багатьох державах. Надання ж можливості референдумом формувати бюджетну політику громадянами є недоречним і не практикується в країнах через економічну необізнаність населення. Закон про масові заходи також є європейською практикою. В країнах Європи існують спеціально відведенні місця, де громадяни можуть проводити антивладні акції протесту. Мітингами біля урядових організації демонстранти досить часто навмисно блокують їх роботу, перекривають автомагістралі. Подібні явища порушують конституційні права інших громадян. Акції протесту іноді закінчуються непередбачуваними наслідками. Тому мітинги біля небезпечних об'єктів несуть потенційну загрозу його учасникам та іншим громадянам. Законом про неурядові організації Росія намагається захистити свої суверенні права. Дивним виглядає те, що Західну Європу і США не цікавить становище прав

людини в державах, що не мають нафтових родовищ. Події в Іраку, Лівії, Сирії показують, що ключовою ціллю Євроатлантичних структур є доступ до сировинних продуктів цих держав. Революції в Грузії, Україні довели, що неурядові організації під прикриттям благодійництва перераховують із-за кордону кошти на їх організацію. Поправки закону щодо жорсткої реєстрації партій, відміна на виборах можливості блокування партій, мінімальної явки виборців та графі «проти всіх» є в багатьох країнах. Закон про наклей і Інтернет також є європейською практикою. Дані закони покликані забезпечити вибори від «кишенькових партій», партій – одноденок, приватизації партійного механізму. Закон про наклей і Інтернет покликаний захистити гідність громадян та вилучити сайти, що є аморальними за змістом.

Звичайно, не станемо ідеалізувати режим В. Путіна. Зауважимо, що через відсутність повноцінної демократії, дані закони можуть використовуватися владою для придушення опозиції. Президенту підкоряється виконавча влада. Він має вплив на законодавчу і судову владу. Така узурпація гілок влади однією людиною викликає сумніви правозахисних організацій в можливості демократичного розвитку держави. Припинення владою діяльності опозиційних ЗМІ, політичні репресії, олігархізація влади, зрощення влади і бізнесу, тотальна корумпованість чиновників, використання владою адміністративного ресурсу у виборчій боротьбі є головними проблемами сучасної Росії. За даними міжнародної організації Transparency International, Росія в 2011 р. за рівнем корупції посіла 143 місце із 182 можливих [9].

Мітинуючи проти політики В. Путіна, громадяни вимагають демократичних змін. Влада здійснила певні кроки в бік послаблення політичного режиму. Було відмінено виборчу заставу для партій. Знизився прохідний бар'єр в Державну Думу. Повернулися прямі вибори губернаторів. Спростилася реєстрація партій [2]. Однак не варто драматизувати події щодо антипутінських настроїв. За даними «Левада-Центру», Президентом в травні 2012 р. були задоволені 69 %, у серпні – 63 % респондентів [4]. Враховуючи статистичну похибку в 4 %, можна дійти висновку, що рейтинг лідера стабільний. Іміджмейкери надають Президенту образ «універсального солдата» для чоловічої аудиторії і образ «справжнього чоловіка» – для жіночої. Президент демонстративно відпрацьовує прийоми східних єдиноборств, стріляє із зброї, про нього складають пісні. Фактично іде цілеспрямоване формування культу особистості В. Путіна в державі. Віра в «добраго царя» продовжує жити в народі. Корумпованість і всевладдя місцевих чиновників сприймається росіянами з більшою відразою, ніж злочини на «верху». До централізаторської політики Президента громадяни ставляться доволі ліберально. Росіян більше

цікавлять показники економічного розвитку і політичної стабільності держави. Перше сприяє соціальному благополуччю. Друге гарантує регулювання «центром» етнополітичних процесів в суб'єктах федерацій. Демократія менше турбує її виборчий електорат. До того ж ЗМІ Росії формують образ зовнішнього ворога держави у вигляді ЄС, США, НАТО, що додатково об'єднує громадян навколо лідера.

Таким чином, політична трансформація Росії є далекою від завершення. Причиною цього є об'єктивні і суб'єктивні процеси в державі. Особливо помітне небажання провладного угруповання завершувати політичну модернізацію через ризик втратити владу. Низька правова культура російського народу породжує його пасивність в боротьбі за особисті права. Для росіян демократизація є своєрідним викликом територіальної цілісності країни. Авторитарне керівництво громадяни вважають запорукою стабільного розвитку і важливим запобіжником розпаду держави.

Отже, особиста харизма Президента, державна ідеологія, жорсткий контроль влади над суспільно-політичними процесами і ЗМІ в державі та слабка опозиція гарантують існування політичного режиму В. Путіна.

Однак, «смута» в Росії завершилась. Держава вийшла на принципово новий рівень розвитку. Поступово громадяни вимагають від влади демократизації суспільства. Головними вимогами є викорінення корупції у владі і розширення громадянських прав. Наскільки підготовленою в політичній трансформації до демократії є сучасна Росія, покаже час.

Бібліографічний список:

1. Владимир Путин – правители России – Кремлион [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlion.ru/praviteli/putin>
2. Как развивали демократию в эпоху Путина-Медведева [Електронний ресурс] / Комерсант.ru № 20. – 2012. – 6 февраля. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/1866781/print>
3. Крыштановская О. Режим Путина: либеральная милитократия? [Електронний ресурс] / О. Крыштановская. – Режим доступу: uisrussia.msu.ru/docs/nov/pec/2002/4/ProEtContra_2002_4_09.pdf
4. «Левада-Центр»: Рейтинг одобрения опустился до уровня декабря 2011 г. [Електронний ресурс] / Газета.ru Новости политика. – 2012. – 23 августа. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/news/2012/08/23/n_2497569.shtml
5. Макаренко Б. Партийная система в России в 2008 г. [Електронний ресурс] / Б. Макаренко. – Режим доступу: www.inop.ru/files/Chapter12.pdf
6. Огнева М. Сити-менеджмент – убийство демократии [Електронний ресурс] / М. Огнева // Аргументы и факты. – 2011. – 22 июня. – Режим доступу: <http://www.irk.aif.ru/politic/article/20817>

7. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку / [А. Балабан, Л. Кочубей, А. Пахарев та ін.] за заг. ред. Ф. Рудича. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 336 с.
8. Поляковская Е. «Левада-центр» не верит во второй тур [Електронний ресурс] / Е. Поляковская // Радио Свобода. – 2012. – 2 февраля. – Режим доступа: <http://www.svoboda.com/content/article/24495067.html>
9. Россия догнала Уганду и Нигерию по уровню коррупции [Електронний ресурс] / Аналитика и Комментарии. – 2011. – 1 декабря. – Режим доступа: <http://ria.ru/analytics/20111201/503709807.html>
10. Трофимов А. Краткая история закручивания гаек в России [Електронний ресурс] / А. Трофимов // Forbes. – 2012. – 20 липня. – Режим доступа: <http://m.forbes.ru/article.php?id=84393>
11. Центризбирком подвел окончательные итоги выборов [Електронний ресурс] / Lenta.ru Риа Новости политика. – 2012. – 3 марта. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2012/03/07/final/>

В статье анализируется внутренняя политика РФ в период президентства и премьерства Путина, рассматриваются положительные и отрицательные явления последствий трансформационных процессов в России.

This article analyzes the internal politics of the period of presidency and prem'er Vladimir Putin discussed the positive and negative consequences of the phenomenon of transformation processes in Russia.